

І. Проблеми методології науки кримінального процесуального права

Юрій Аленін

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального процесу
Національного університету "Одеська юридична академія"
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3094-7257>
criminal_process@onua.edu.ua

DOI: 10.33498/opus-2019-09-017

Аліна Мурзановська

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри кримінального процесу
Національного університету "Одеська юридична академія"
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8645-0261>
av_murzanovskaya@gmail.com

УДК 343.1:001.8

МЕТОДОЛОГІЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НАУКИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Дослідження будь-якого об'єкта наукового пізнання передбачає наявність відповідного інструментарію – методології. Сьогодні актуальність розробки проблем методології кримінально-процесуальної науки обумовлена передусім широкомасштабними та кардинальними змінами у вітчизняному кримінальному процесуальному праві, що покликані привести його у відповідність до європейських і міжнародних стандартів, крім того, це викликано також і стрімким розвитком науково-технічної революції, швидким оновленням знань, збільшенням обсягу наукової та науково-технічної інформації, що потребує не тільки уточнення, а й перегляду в кримінальній процесуальній доктрині основних понять і категорій за допомогою оновленої методології.

Сьогодні, на відміну від методології загальнотеоретичної юриспруденції, розробленню методології науки кримінального процесуального права присвячена недостатня увага вчених.

Метою статті є з'ясування сучасного стану методології досліджень проблем кримінального процесу та визначення основних перспективних напрямів її удосконалення.

© Юрій Аленін, Аліна Мурзановська, 2019

Юрій Аленін, Аліна Мурзановська

Досліджено питання щодо поняття, рівнів методології, принципів методології, окреслено різноманіття методологічних підходів як стратегій кримінальних процесуальних досліджень, визначено авторське бачення структури методології кримінально-процесуальної науки. Розглянуто загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, окремо приділена увага евристичним методам і методам дослідження електронної складової кримінального провадження.

Робиться висновок про те, що можливість отримання результатів наукових досліджень проблем кримінального процесу, які будуть мати теоретичне та практичне значення, залежить від застосування належної методології наукових досліджень.

Така методологія має забезпечити комплексний розвиток кримінально-процесуальної науки, раціональне застосування раніше отриманих результатів, вироблення нових науково обґрунтованих теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуально-законодавства та практики його застосування.

Серед основних тенденцій розвитку методології виокремлено проблематику методологічної оптики та процес методологування, який має індивідуальний характер і полягає у використанні методологічних принципів, підходів та методів.

Ключові слова: наукове пізнання; методологія; рівні методології; інтегративне праворозуміння; методологічний підхід; методологія триангулярності; система методів; загальнонаукові методи; спеціальні методи.

Свого часу І. Блауберг та Е. Юдін зазначали, що розробка методологічної проблематики має на меті, перш за все, практичні цілі – озброїти сучасного дослідника засобами, що забезпечують найбільш ефективно і швидко досягнення наукового результату¹. Ці слова не втратили своєї актуальності й сьогодні, адже дослідження будь-якого об'єкта наукового пізнання передбачає наявність відповідного інструментарію – методології дослідження.

При цьому необхідно підкреслити, що, на відміну від методології загальнотеоретичної юриспруденції, розробленню методології науки кримінального процесуального права, на жаль, присвячена недостатня увага вчених. Окремі питання методології розглядалися на рівні наукових статей², але здебільшого вони висвітлюються у межах безпосередніх досліджень на рівні докторських дисертацій окремих проблем кримінального процесу (наприклад, захищених після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р.: *теоретико-методологічні питання реалізації приватного інтересу в криміналь-*

¹ Игорь Блауберг и Эрик Юдин, *Становление и сущность системного подхода: монография* (Наука 1973) 5.

² М Костицький, 'Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд)' (2013) 1 *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ* 31-7; П Біленчук, 'Методологічні засади наукового забезпечення кримінального провадження' (2013) 14 *Віче* 13-5; Т Оксюта, 'Методологія дослідження статусу запасного судді в кримінальному провадженні' [2017] 2(14) *Філософські та методологічні проблеми права* 117-29.

ному судочинстві (І. Тітко³); теоретико-методологічні основи теорії кримінально-процесуальних функцій, де виділені *методологічні ідеї* теорії кримінально-процесуальних функцій (І. Гловюк⁴); *теоретико-методологічні засади* застосування заходів забезпечення кримінального провадження (В. Фаринник⁵); *теоретико-методологічні підходи* до характеристики сутності кримінально-процесуальної форми, де надана *аксіологічна* характеристика кримінальної процесуальної форми і формалізму (В. Трофименко⁶). Проте наявність цих фундаментальних праць, на нашу думку, не виключає необхідності самостійного комплексного вивчення питань методології досліджень кримінального процесу.

Метою дослідження є з'ясування сучасного стану та перспектив розвитку методології кримінально-процесуальної науки.

Говорячи про сучасну методологію юриспруденції, Ю. Оборотов підкреслює, що її становлять різні підходи, такі як: антропологічний, аксіологічний, цивілізаційний, синергетичний і герменевтичний. По суті, кожен із названих підходів визначає стратегію дослідних пошуків у взаємозв'язку юриспруденції з правом і державою⁷. Крім того, як зазначає В. Дудченко, сучасні європейські правознавці відзначають, що елементом стилю західної правової сім'ї є тенденція “антиформалізму у праві”. У зв'язку з цим виникає запитання, чи не є ця тенденція стрижнем сучасного інтегративного праворозуміння, коли у праві поєднані ідеї (метафізика), факти (позитивізм) та оцінки (аксіологія)? На думку вченої, інтегративне праворозуміння якраз і є сучасною домінуючою тенденцією у світовій юриспруденції⁸.

Особливості сучасного етапу розвитку правознавства, як підкреслює М. Кельман, можуть бути адекватно сприйняті в межах системи процесів соціальних і культурних змін глобального і національного масштабів, що вимагає принципового розширення сфери методологічної рефлексії у юридичних дослідженнях. Науковець зазначає, що це виражається, перш за все, у концептуальній перебудові нашого правознавства. Одним із фундаментальних процесів розвитку вітчизняної юридичної науки є перехід від моністичної методології до філософсько-методологічно-

³ Іван Тітко, *Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: монографія* (Право 2015) 94-166.

⁴ Ірина Гловюк, *Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу 2012 р.: монографія* (Юридична література 2015) 12-63.

⁵ Василь Фаринник, *Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія* (Алерта 2017) 15-140.

⁶ Володимир Трофименко, *Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія* (Оберіг 2016) 8-77.

⁷ Ю Оборотов, ‘Рівні та сфери методології юриспруденції’ в Оборотов Ю (ред), *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія* (Фенікс 2015) 86.

⁸ В Дудченко, ‘Тенденції антиформалізму та цінностей у сучасній юриспруденції?’ (2012) *Наукові праці НУ ОЮА* 225.

Юрій Алєнін, Аліна Мурзановська

го плюралізму, а методологія може і повинна розглядатися сьогодні як визначний, самостійний напрям юридичної науки⁹. Ці ж питання мають відобразитися і на рівні галузевих досліджень, а саме – в методології наукових досліджень проблем кримінального процесу.

Зазначимо також, що пошук нових методів та оновлення методології триває і в галузевих науках кримінально-правового циклу. Так, наприклад, підкреслюється, що кримінальне право сучасності – це не право антагонізму, а право компромісів між державою, правопорушником та жертвою і саме ця методологія триангулярності є основою майбутніх досліджень¹⁰. Відомо, що позитивізм як підґрунтя наукових досліджень поступається місцем гуманітарній методології. Значного поширення набувають культурологічні підходи до дослідження правових реалій, відповідно до яких антропологічний вимір дає можливість пояснити феномен правових установлень, а культурологічний вимір – звернутися до особистості та діяльності людини як учасника суспільних процесів¹¹. Крім того, як підкреслює О. Козаченко, методологія розвитку кримінального права повинна вибудовуватися з урахуванням необхідності імплементації тих міжнародних зобов'язань, які бере на себе Україна як суб'єкт світового співтовариства, й акцентуванням уваги на власних автентичних здобутках і цінностях правового характеру¹². А враховуючи, що кримінальний процес – це передусім складний правозастосовний процес норм матеріального кримінального права, то і в дослідженнях кримінального процесуального права це має відобразитися.

У дослідженнях проблем кримінального процесу робиться висновок, що на сучасному етапі методологію потрібно розуміти як інтеграційне явище, що являє собою як систему взаємопов'язаних елементів наукового пізнання (підходів, принципів, методів і прийомів), так і вчення про їх використання¹³.

До основних підходів, що становлять перший рівень методології наукових досліджень і мають важливе значення при дослідженні проблем кримінального процесу, крім зазначених вище, також можна віднести

⁹ М Кельман, 'Переосмислення методології сучасного правознавства' (2016) 837 Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки 258-64.

¹⁰ Див.: Ю Комлев, 'Інтегративная криминология как основа методологической триангуляции при изучении преступности' (2017) 1 Вестник Казанского юридического института МВД 6-13; В Туляков, 'Новітні методи у дослідженнях науки кримінального права' в Ульянова Г (ред), *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.)*, т 2 (Гельветика 2017) 195-8.

¹¹ Див.: Олександр Козаченко, *Кримінально-правові заходи: культурологічний вимір: монографія* (Ліон 2011) 6-10.

¹² Там само.

¹³ Сергій Ковальчук, *Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія* (Супрун В П 2017) 77.

такі: феноменологічний, комунікативний, інформаційний, функціонально-інструментальний та діяльнісний.

Серед методів наукових досліджень виділяють загальнонаукові та спеціальні, виокремлюючи серед них: емпіричні, загальнологічні, евристичні, спеціальні¹⁴.

Універсальним підходом при дослідженні проблем кримінального процесу може бути використаний діалектичний підхід. Дослідження має відбуватися шляхом сходження від абстрактного до конкретного; взаємодія окремих норм та їх загальної системи можна описати, використовуючи парні категорії “частина та ціле”; узагальнення закономірностей реалізації кримінально-процесуальних приписів слід проводити, застосовуючи такі категорії, як “одиничне, особливе та загальне”; співвідношення нормативного вираження та змісту норм доцільно визначати відповідно до категорій “форма та зміст” тощо. У будь-якому разі система категорій має бути використана таким чином, щоб забезпечити рух від абстрактного до конкретного, від зовнішнього до внутрішнього, від явища до його сутності¹⁵.

Особливе місце в арсеналі методології кримінально-процесуальної науки займає системний підхід¹⁶. Він полягає в розробці комплексу методів дослідження складно організованих об’єктів – систем¹⁷. До важливих завдань системного підходу відносяться: 1) розробка засобів представлення досліджуваних об’єктів як систем; 2) будова моделей систем, моделювання різних властивостей систем; 3) дослідження структури теорій систем та різних системних концепцій і розробок¹⁸.

Досліджуючи питання методології кримінального процесу, виокремлюють такі методи: історичний, логічний, догматичний, моделювання, правової типології та соціологічні методи (спостереження, вивчення документів (зокрема й контент-аналіз), опитування (анкетування, бесіда, інтерв’ювання))¹⁹.

Нові реалії, в яких Україна перебуває у зв’язку з європейською інтеграцією та приведенням кримінального процесуального законодавства у відповідність до вимог міжнародно-правових актів, породжують необхідність переосмислення багатьох положень кримінального процесу. Закономірно, що захист прав, свобод і законних інтересів особи, а також суспільства та держави від кримінальних правопорушень у сучас-

¹⁴ О Данильян та О Дзьобань, *Організація та методологія наукових досліджень: навчальний посібник* (Право 2017) 264-94.

¹⁵ А Гриненко, ‘Методологія уголовно-процессуальной науки’ (2003) 9 Государство и право 55.

¹⁶ Див. детальніше: Блауберг и Юдин (н 1).

¹⁷ Авенир Уемов, *Системный подход и общия теория систем: монография* (Мысль 1978) 98-125.

¹⁸ Гриненко (н 15) 56.

¹⁹ Там само 54-60.

Юрій Аленін, Аліна Мурзановська

них умовах неможливо забезпечити без ефективного врахування європейського та міжнародного досвіду кримінального судочинства, а його імплементація у вітчизняне законодавство є особливо необхідною²⁰. Як слушно зазначають автори фундаментальної монографії “Сучасний кримінальний процес країн Європи”, сучасне кримінальне судочинство піддається перманентній зміні та реформуванню, перебуває в пошуку оптимального балансу інтересів держави, суспільства й окремих учасників кримінального процесу, прагне йти в ногу з науково-технічним прогресом. В останні роки у кримінальному процесі з’явилися нові інститути: досудова угода про співпрацю, дізнання у скороченій формі та ін. Такі новації часто ґрунтуються на досвіді законодавчого регулювання та правозастосування, відомого іноземному кримінальному процесуальному праву. У зв’язку з цим незаперечною є актуальність вивчення кримінального судочинства зарубіжних держав²¹. Тому особливого значення набувають порівняльно-правові дослідження, що дають змогу врахувати як позитивний, так і негативний досвід зарубіжних країн у сфері кримінального провадження.

Зміна уявлень про зміст і роль сучасної юриспруденції, як зазначає Ю. Оборотов, багато в чому визначається розвитком її центральної ланки, якою є загальнотеоретична юриспруденція, яка утверджує сучасну методологію дослідження, виводить на зміни в категоріальному апараті юриспруденції²². Крім того, загальнотеоретична юриспруденція постійно поповнює свій категоріальний апарат та інструментарій, саме вона використовує принцип юридизації для включення у свою дослідницьку сферу досягнень з інших сфер людського знання, наприклад, антропології, герменевтики, синергетики тощо і, таким чином, є не тільки дослідницькою сферою, а й сферою закріплення і подальшого затвердження юридизованих положень у всій системі юридичної науки (юриспруденції)²³, що відображається і на галузевому рівні. У цьому аспекті досить актуальними є питання щодо можливості використання в наукових дослідженнях проблем кримінального процесу евристичних методів та інших методів, що не були раніше притаманні дослідженням кримінального процесу.

Вчення про евристичні методи вперше було розроблено і введено в науковий обіг Сократом, а сьогодні вже існує самостійна наука – евристика, суттю якої є психологія творчого мислення, що й визначає

²⁰ Фаринник (н 5) 114-5.

²¹ В Луцик та інші, *Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія* (Право 2018) 5.

²² Див. детальніше: Ю Оборотов, ‘Передмова: формування синтагми загальнотеоретичної юриспруденції’ в Оборотов Ю (ред), *Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія* (Фенікс 2019) 3-7.

²³ Там само.

основні евристичні принципи та методи наукових досліджень. Водночас вбачається, що такі методи наукового пізнання використовуються та мають застосовуватись як у правових дослідженнях загальнотеоретичного спрямування, так і в дослідженнях права на галузевому рівні²⁴, зокрема і кримінального процесуального права. Як зазначають О. Данилян та О. Дзьобань, міжгалузевий фонд евристичних прийомів налічує близько 200 перевірених світовим досвідом рекомендацій щодо вдосконалення відомих або синтезу нових проєктних рішень. Використання цих методів і прийомів допомагає вирішувати різні проблемні завдання, що виникають у науковій діяльності²⁵.

Нині в літературі існує не тільки різне розуміння сутності та поняття евристичних методів, а й визначення їх системи. Так, евристичні методи розглядаються як: логічні прийоми та методичні правила наукового дослідження і винахідницької творчості, які здатні призводити до мети в умовах неповноти вихідної інформації та відсутності чіткої програми управління процесом вирішення завдання²⁶; сукупність правил, прийомів, способів, спрощень, що використовує дослідник при розв'язанні певного завдання на основі узагальнення свого власного досвіду²⁷; і, головне, в юридичній науці – як система принципів і правил, які задають найбільш імовірнісні стратегії і тактики діяльності дослідника чи групи дослідників, стимулюючи їх інтуїтивне мислення у процесі генерування та вирішення нових ідей і на цій основі істотно підвищують ефективність вирішення певного класу дослідницьких завдань²⁸; креативний спосіб отримання інформації, спосіб пошуку, виявлення, обробки та впорядкування системи закономірностей, механізмів, елементів, ознак, властивостей, характеристик об'єктів досудового розслідування для створення ідей, припущень стосовно сутності злочину або окремих обставин події, яка має ознаки злочину²⁹.

До системи евристичних методів відносять: метод інтуїції, метод евристичних питань, метод багатовимірних матриць, метод вільних асоціацій, метод інверсії, метод уявного (мислительного) експерименту,

²⁴ Див., наприклад: А. Дзебань і В. Яроцкий, 'Общеметодологические и эвристические аспекты современных цивилистических исследований' в Жорнокуй Ю и Слипченко С (ред), *Методология исследования проблем цивилистики: сборник статей, посвященных памяти А. А. Пушкина* (Право 2017) 176-205; О. Користін та О. Цільмак, 'Евристичні методи побудови та перевірки криміналістичних версій' [2015] 3(19) Публічне право 170-9.

²⁵ Данилян та Дзьобань (н 14) 284.

²⁶ 'Евристичні методи' (*Словник з інформатики*) <http://it.словник.укр/index.php/Евристичні_методи> (дата звернення: 05.08.2019).

²⁷ О. Коломієць, 'Сутність евристичних функцій у системі менеджменту' (2013) 769 Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку 41-6.

²⁸ Данилян та Дзьобань (н 14) 283.

²⁹ Користін та Цільмак (н 24) 171.

Юрій Аленін, Аліна Мурзановська

метод мозкового штурму, метод експертних оцінок³⁰; мозковий штурм, синектику; колективний пошук оригінальної ідеї, евристичні питання, багатовимірні матриці, інверсію, організовані стратегії³¹. І тут слід підкреслити, що як би не була визначена така система евристичних методів, вона залишається відкритою, а отже – може бути змінена шляхом доповнення її новими евристичними методами, після того, як відбудеться їх юридизація.

У правовій літературі також виділяють певні етапи процесу вирішення завдань за допомогою евристичних методів³², до яких віднесено: постановка творчого завдання; вибір відповідних прийомів на основі аналізу недоліків і дефектів прототипу (прототип – найбільш близький за технічною сутністю (за змістом) і за ефектом, що досягається, аналог передбачуваного результату і протиріч його розвитку); перетворення прототипу за допомогою вибраних прийомів і формування кількох нових рішень; аналіз нових рішень щодо їх практичної здійсненності та ступеня ефективності використання.

Можна погодитися з думкою, що евристичні методи не гарантують вирішення складних завдань у кримінальному провадженні, однак без них процес прийняття процесуальних рішень буде утрудненим або іноді й зовсім неможливим³³, але тут ідеться про пізнання безпосередньо у кримінальному процесі, тоді як евристичні методи мають застосовуватись як методи наукових досліджень проблем кримінального процесуального права, тобто як складові методології кримінально-процесуальної науки. Важливо звернути увагу, як вже було підкреслено в літературі³⁴, що найбільший ефект застосування евристичних методів досягається тоді, коли ці методи спрямовані на відкриття нових причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей, загальних ознак вирішення цілого класу наукових завдань, в основі яких лежать ще не відомі суб'єкту відносини між певними компонентами досліджуваних конкретних ситуацій.

Застосування системи евристичних методів у науковому пізнанні питань кримінального процесуального права також дасть змогу, як це визначено для правових досліджень загалом³⁵, забезпечити виявлення, обробку й упорядкування системи закономірностей, механізмів та отримання нового завдання і цілеспрямованих способів діяльності. Таке забезпечення уможлиблюється на основі узагальнення попереднього досвіду та випереджуючого відображення моделей майбутнього з ме-

www.pravoua.com.ua

³⁰ Див.: Данильян та Дзьобань (н 14) 284-8.

³¹ Користін та Цільмак (н 24) 171.

³² Данильян та Дзьобань (н 14) 284.

³³ Користін та Цільмак (н 24) 171.

³⁴ Данильян та Дзьобань (н 14) 284.

³⁵ Там само.

тою вирішення поставленого наукового завдання найбільш ефективно. На жаль, у наукових дослідженнях кримінального процесу практично не згадується про такі методи дослідження, а йдеться здебільшого про визначення евристичних можливостей окремих методів, що є доволі до речним, проте методологія кримінально-процесуальної науки має бути доповнена також визначенням і застосуванням саме системи евристичних методів наукового пізнання кримінального процесуального права.

Зважаючи на те, що сучасне судочинство включає в себе й електронну комунікацію з судом, і дистанційну участь у судовому провадженні, й електронну фіксацію судового провадження тощо, що є результатом глобалізаційних та інтеграційних процесів, наукові праці потребують і нових методів дослідження. Як зазначає І. Каланча, методи, що нехарактерні для кримінального процесу, відкривають нові можливості вдосконалення електронної складової судового провадження³⁶. Зокрема, методи аналізу фрактальної структури доцільно застосувати як елемент моніторингу електронної кримінальної процесуальної інформації для діагностики та прогнозування критичних явищ в електронному правозастосовному середовищі. Метод аналізу самоподібних і мультифрактальних телекомунікаційних потоків варто застосувати для автоматичного аналізу даних електронних кримінальних процесуальних правореалізаційних засобів, що в комплексі з методом аналізу зміни мультифрактальної структури забезпечить ефективне виявлення порушень належної правової процедури під час судового провадження. Методи синергетики та кібернетики в сукупності з методом лінгвістичного аналізу вчена пропонує застосовувати для автоматизованого аналізу текстів вироків судів щодо виявлення аномалій у кримінальному процесі³⁷.

Окремого дослідження потребують питання щодо критеріїв науковості методів, якими можуть бути такі їх якості: ясність (ефективна пізнаваність); детермінованість (відповідність методів та правил їх застосування); спрямування (підпорядкованість визначеній меті); плідність (спроможність забезпечувати евристичну функцію вчення); надійність (спроможність із найбільшою вірогідністю забезпечувати отримання шуканого результату); економічність (здатність давати результати з найменшими затратами засобів та часу)³⁸.

Серед нових методологічних конструктів, на які виводить загальнотеоретична юриспруденція, проблематика методологічної оптики³⁹ в справі освоєння права і держави, – використання не тільки методу, а й методії

³⁶ Інґа Каланча, *Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку: монографія* (Право 2018) 87.

³⁷ Там само 87.

³⁸ Див. детальніше: Гриненко (н 15) 55.

³⁹ М Гусельцева, 'Методологічна оптика як інструмент пізнання' (2017) 4 Психологія і суспільство 39-55.

Юрій Аленін, Аліна Мурзановська

в арсеналі юридичних досліджень, розробка шляхів формування професійного методологізму у юристів, нарешті, твердження категоріальної матриці юридичної теорії та практики досліджень⁴⁰.

Крім того, як слушно зазначає Ю. Оборотов⁴¹, ґрунтовність досягнення права і держави повинна опиратися на методологію юриспруденції та бути пов'язаною з процесом методологування⁴², при цьому методологування має індивідуальний характер. Так, у своїй праці А. Фурман⁴³, за власним визначенням, не тільки переосмислює досвід системомиследіяльнісної методології, а й створює підґрунтя нового методологічного напрямку – вітакультурної методології. На тлі історичного виникнення цієї ідеї ним обґрунтовується сутність досконалого методологування у нарощуванні його принципів та умов, рівнів і критеріїв, концептів і схематизмів, смислоформ та інструментів самоорганізації дослідником власної рефлексивної миследіяльності та проблемно-модульного методологування як складноінтегрованих форм вітакультурного утвердження постнеокласичного світу методології.

Висновки. Отже, можливість отримання результатів наукових досліджень проблем кримінального процесу, які будуть мати теоретичне та практичне значення, залежить від застосування належної методології наукових досліджень.

Сучасний стан методології кримінально-процесуальної науки може бути охарактеризований як перехід від моністичної методології до філософсько-методологічного плюралізму.

Доцільним є виділення в структурі методології кримінально-процесуальної науки певних рівнів, а саме: загальних філософсько-світоглядних підходів, які становлять основу пізнання і визначають стратегію дослідження; загальних принципів, що поширюють свою дію на всі об'єкти пізнання у конкретній галузі знань; загальнонаукових методів, за допомогою яких можна надати об'єкту пізнання загальну характеристику; конкретно-наукових методів, за допомогою яких об'єкт пізнання конкретизується з урахуванням розробок конкретної науки або вчення, сформованого в її межах.

Методологія має забезпечити комплексний розвиток кримінально-процесуальної науки, раціональне застосування раніше отриманих результатів, вироблення нових науково обґрунтованих теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдоскона-

⁴⁰ Оборотов (н 22) 3-7.

⁴¹ Там само 6.

⁴² Анатолій Фурман, *Ідея і зміст професійного методологування* (ТНЕУ 2016).

⁴³ Там само.

лення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Серед основних тенденцій розвитку методології можна виокремити проблематику методологічної оптики та процес методологування, який має індивідуальний характер і полягає у використанні методологічних принципів, підходів та методів.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Blauberg I ta Judin Je, *Stanovlenie i sushhnost' sistemnogo podhoda: monografiia [Formation and Essence of System Approach: Monograph]* (Nauka 1973) (in Russian).
2. Glovuk I, *Kryminalno-protsesualni funktsii: teoriia, metodologii ta praktyka realizatsii na osnovi polozhen Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy 2012 roku: monografiia [Criminal Procedural Functions: Theory, Methodology and Practice of Implementation Based on the Provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine 2012: Monograph]* (Iurydychna literatura 2015) (in Ukrainian).
3. Danylian O ta Dzeban O, *Organizatsiia ta metodologiiia naukovykh doslidzhen: navchalnyi posibnyk [Organisation and Methodology of Legal Research: Tutorial]* (Pravo 2017) (in Ukrainian).
4. Kozachenko O, *Kryminalno-pravovi zahody: kulturo-antropologichniy vymir: monografiia [Criminal Legal Measures: the Cultural and Anthropological Dimension: Monograph]* (Ilion 2011) (in Ukrainian).
5. Kovalchuk S, *Vchennia pro rechovi dokazy u kryminalnomu protsesi: teoretyko-pravovi ta praktychni osnovy: monografiia [Doctrine on Material Evidence in Criminal Procedure: Theoretical, Legal and Practice Basis: Monograph]* (Suprun V P 2017) (in Ukrainian).
6. Kalancha I, *Elektronne kryminalne sudochynstvo: peredumovy vynykennia, suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku: monografiia [Electronic Criminal Justice: Preconditions of Formation, Modern State and Prospects of Development: Monograph]* (Pravo 2018) (in Ukrainian).
7. Lutsyk V ta inshi, *Suchasnyi kryminalnyi protses krain Ievropy: monografiia [Modern Criminal Procedure in Europe: Monograph]* (Pravo 2018) (in Ukrainian).
8. Titko I, *Normatyvne zabezpechennia ta praktyka realizatsii pryvatnogo interesu v kryminalnomu protsesi Ukrainy: monografiia [Normative Provision and Practice of Realization of Private Interests in the Criminal Procedure of Ukraine: Monograph]* (Pravo 2016) (in Ukrainian).
9. Trofymenko V, *Teoretychni ta pravovi osnovy dyferentsiatsii protsesualnoi formy u kryminalnomu sudochinstvi: monografiia [The Theoretical and Practical basis of Differentiation of Procedural Forms in Criminal Proceedings: Monograph]* (Oberih 2016) (in Ukrainian).
10. Ujomov A, *Sistemnyj podhod i obshhaja teoriia sistem: monografiia [System Approach and General Theory of Systems: Monograph]* (Myisl 1978) (in Russian).
11. Farynyk V, *Zastosuvannia zakhodiv zabezpechennia kryminalnogo provadzhennia: teoriia ta praktyka: monografiia [Implementation of Measures Ensuing the Criminal Proceedings: Theory and Practice: Monograph]* (Alerta 2017) (in Ukrainian).

Юрій Алєнін, Алїна Мурзановська

12. Furman A, *Ideia i зміst profesiinogo metodologuvannia [Idea and Content of Professional Methodology]* (TNEU 2016) (in Ukrainian).

Edited books

13. Dzeban' A i Jarotskij V, 'Obshhemetodologicheskie i jevresticheskie aspekty sovremennyh civilisticheskikh issledovanij' ['General Methodological and Heuristic Aspects of Modern Civil Studies'] v Zhornokuj Ju i Slipchenko S (red), *Metodologija issledovanija problem civilistiki: sbornik statey, posvjashhonnyh pamjati A. A. Pushkina [Methodology for the Study of Problems of Civil Law: Collection of Articles on Memory of A. A. Pushkin]* (Pravo 2017) (in Russian).
14. Oborotov Yu, 'Rivni ta sfery metodologii urysprudentsii' ['Levels and Scope of Jurisprudence Methodology'] v Oborotov Yu (red), *Kreatyvniat zagalnoteoretychnoi iurysprudentsii: monografiia [Creativity of General Theoretical Jurisprudence: Monograph]* (Feniks 2015) (in Ukrainian).
15. Oborotov Yu, 'Peredmova: formuvannia syntagmy zagalnoteoretychnoi urysprudenwii' ['Preface: Formation of Syntagma of General Theoretical Jurisprudence'] v Oborotov Iu (red), *Metodologija ta innovatyka zagalnoteoretychnoi iurysprudentsii: monografiia [Methodology and Innovations in General Theoretical Jurisprudence: Monograph]* (Feniks 2019) (in Ukrainian).

Jornal articles

16. Bilenchuk P, 'Metodologichni zasady naukovofo zabezpechennia kryminalnogo provadzhennta' ['Methodological Principles of Scientific Provision of Criminal Proceeding'] (2013) 14 Viche 13-5 (in Ukrainian).
17. Dudchenko V, 'Tendentsii antyformalizmu ta tsinnosti u suchasni i urysprudentsii' ['Trends in Anti-formalism and Values in Modern Jurisprudence'] (2012) Naukovi pratsi NU OUA 225-34 (in Ukrainian).
18. Guseitseva M, 'Metodologbchna optika iak instrument piznannia' ['Methodological Optics as a Tool of Cognition'] (2017) 4 Psikhologija i suspilstvo 39-55 (in Ukrainian).
19. Grinenko A, 'Metodologija ugolovno-processual'noj nauki' ['Methodology of Criminal Procedure Science'] (2003) 9 Gosudarstvo i pravo 54-60 (in Russian).
20. Kelman M, 'Pereosmyslennia metodologii suchasnogo pravoznavstva' ['Reinterpreting the Methodology of Modern Legal Science'] (2016) 837 Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Urydychni nauky 258-64 (in Ukrainian).
21. Kolomiets O, 'Sutnist evrestychnykh funktsii u systemi menedzhmentu' ['The Essence of Heuristic Functions in the Management System'] (2013) 769 Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnikha". Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku 41-6 (in Ukrainian).
22. Komlev Ju, 'Integrativnaja kriminalogija kak osnova metodologicheskoi trianguljacii pri izuchenii prestupnosti' ['Integrative Criminology as a Basis of Methodological Triangulation in the Studies of Crime'] (2017) 1 Vestnik Kazanskogo uridicheskogo instituta MVD 6-13 (in Russian).
23. Kostitskii M, 'Pro nauku kryminalnogo protsesu, kryminalno protsesualne pravo i zakonodavstvo (filosofskii pogliad)' ['On Science of Criminal Procedure, Criminal Procedural Law and Legislation (Philosophical View)'] (2013) 1 Urydychnyi chasopys natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav 31-7 (in Ukrainian).
24. Korystin O, Tsilmakh O, 'Evrestychni metody pobudovy ta perevirky kryminalistychnykh versii' ['Heuristic Methods of Making and Verifying of Criminalistic Versions'] [2015] 3(19) Publichne parvo 170-9 (in Ukrainian).

25. Okcuta T, 'Metodologija doslidzhennia statusu zapasnogo suddi v kryminalnomu provadzhenni' ['Methodology of Research of Status of ad hoc Judge in Criminal Proceeding'] [2017] 2(14) *Filosofski ta metodologichni problemy prava* 117-29 (in Ukrainian).

Conferense papers

26. Tuliakov V, 'Novitni metody u doslidzheniakh nauky kryminalnogo prava' ['Newest Methods in Criminal Law Science Studies'] v Ulianova G (red), *Tradytsii ta novatsii urydychnoi nauky: mynule, suchasnist, maibutne* [Traditions and Innovations of Legal Science: the Past, Present and Future: the Materials of International Scientific and Practice Conference (Odesa, 19 May 2017)] (2017) (in Ukrainian).

Websites

27. 'Evrystychni metody' ['Heuristic Methods'] (*Slovyk z informatyky*) <http://it.slovyk.ukr/index.php/Evrystychni_metody> (accessed: 05.08.2019) (in Ukrainian).

Yury Alenin
Alina Murzanovskaya

METHODOLOGY OF THE SCIENCE OF CRIMINAL PROCEDURE:
THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

ABSTRACT. The study of any object of scientific cognition is conditioned by the availability of appropriate tools – methodology. Today, the urgency of investigating into the issues which pertain to the methodology of the criminal procedure science entails primarily from the current large-scale and radical changes in the national law of criminal procedure intended to make it consistent with the European and international standards; furthermore, it is also backed by the fast-paced development of scientific and technological revolution, rapid updating of knowledge, and increasingly growing scientific and scientific engineering information, all these factors requiring not only elaboration but also a re-consideration of the key concepts and categories in the doctrine of criminal procedure with the use of the updated methodology.

Today, in contrast to the methodology of general theoretical jurisprudence, development of the methodology of the criminal procedure law science has not been addressed by scientists on a large enough scale.

The purpose of the article is to examine the current state of the methodology by which criminal procedure issues may be studied, and to determine the major promising directions of its improvement.

The author studies the issues pertaining to the concept, levels of methodology, principles of methodology, outlines the variety of methodological approaches as strategies for criminal procedure research, and presents own vision regarding the structure of the methodology of criminal procedure science. The author also reviews the general scientific and the special research methods, paying special attention to heuristic methods and methods for studying the electronic component of criminal proceedings.

Юрій Аленін, Аліна Мурзановська

The author comes to the conclusion that the use of an appropriate research methodology predetermines whether scientific research of criminal procedure issues will give the results which will have theoretical and practical significance.

Such a methodology should ensure a comprehensive development of the science of criminal procedure, as well as the rational use of previously obtained results, the development of new scientifically sound theoretical positions, and also proposals and recommendations aimed at improving the legislation of criminal procedure and the practice of its application.

Among the main trends in the methodology development, the article highlights the issues of methodological optics and the methodological process which is individual in itself and comprises the use of methodological principles, approaches and methods.

KEYWORDS: scientific cognition; methodology; levels of methodology; integrative legal consciousness; methodological approach; system of methods; general scientific methods; special methods.